

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 121 – Інженерія програмного забезпечення, 123 – Комп’ютерна інженерія, 125 – Кібербезпека, 141 – Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 152 – Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка, 171 – Електроніка, 172 – Телекомунікації та радіотехніка

Затверджено
на засіданні кафедри
філософії і суспільних наук
протокол № 9
від 31.08.2023 р.

Історія України. Методичні вказівки до семінарських занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей: 121 – Інженерія програмного забезпечення, 123 – Комп’ютерна інженерія, 125 – Кібербезпека, 141 – Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 152 – Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка, 171 – Електроніка, 172 – Телекомунікації та радіотехніка / Укладач: Колєватов О.О. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 50 с.

Укладач: Колєватов Олексій Олександрович, кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри філософії і суспільних наук

Відповідальний за випуск: Шакун Н.В., кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії і суспільних наук

Рецензент: Крук Олександр Іванович, кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри філософії і суспільних наук НУ «Чернігівська
політехніка»

©О.О. Колєватов, 2023 р.

©НУ «Чернігівська політехніка», 2023 р.

Вступ

Історія України – одна зі складових усього спектра історичних наук – відіграє провідну роль у процесі формування високої історичної свідомості та політичної культури. У сучасних умовах зростає роль «Історії України» як інструмента пізнання історичних процесів, гуманістичних засад виховання патріотизму, формування світогляду й історичного мислення для активізації громадянської діяльності здобувачів вищої освіти.

Курс «Історія України» є одним із визнаних компонентів загальної гуманітарної підготовки спеціалістів будь-якого профілю, що передусім зумовлено особливостями цієї дисципліни. Він передбачає опанування певного інструментарію історичної науки, вивчення історичного минулого українського народу, проблем етногенезу української нації, закономірностей політичних і соціально-економічних процесів, що відбувалися на теренах України, а також перспектив розвитку української державності. Семінарські заняття є однією з основних форм роботи здобувачів вищої освіти при вивченні вказаної дисципліни.

На семінарських заняттях за допомогою викладача обговорюються проблеми з курсу, що вивчаються. Здобувачі вищої освіти безпосередньо беруть участь у дискусіях, зачитують повідомлення, виступають з рефератами. На семінарському занятті один із здобувачів вищої освіти групи доповідає по одному з питань, викладених у плані семінарського заняття, а також відповідає на поставлені запитання. Якщо у відповіді допущено прогалини або помилки, інший здобувач вищої освіти доповнює й уточнює відповідь.

У методичних вказівках визначена тематика семінарських занять, теми рефератів, а також подані ключові слова і терміни, теми для дискусії і запитання для самоконтролю, вказана література методична і для поглибленого вивчення теми. Екзамен є підсумковою формою контролю знань здобувачів вищої освіти.

Методичні вказівки відповідають змісту робочої програми з дисципліни «Історія України» та призначені для застосування в навчальному процесі здобувачами вищої освіти під час аудиторних занять.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

1 Витоки українського народу та його державності

Поява людини на території України. Суспільна організація, знаряддя праці, житло: палеоліт, мезоліт, неоліт. Неолітична революція. Трипільська культура. Бронзовий вік на теренах України. Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Античні міста-держави у Причорномор'ї. Східні слов'яни у давнину.

2 Україна княжої доби

Передумови утворення держави на Русі. «Норманська теорія» походження Київської Русі та її оцінка в сучасній історіографії. Соціально-економічний та політичний лад. Ранньофеодальний характер Київської Русі.

Олег. Ігор. Ольга. Боротьба з печенігами. Походи на Візантію. Прихід до влади Володимира Великого. Прийняття християнства, значення цього кроку. Діяльність Ярослава Мудрого та міжусобиці після його смерті. Правління Володимира Мономаха.

Причини феодальної роздробленості Київської Русі. Князівства Середнього Подніпров'я. Галицько-Волинське князівство. Походи Батия на Київську Русь. Боротьба проти монголо-татарських завойовників. Героїчна оборона Києва. Наслідки монголо-татарської навали для розвитку українських земель.

Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

3 Україна в складі Литви та Польщі. Козацька доба

Особливості Литовсько-Руської держави. Основні напрями політики князів: Гедиміна, Ольгерда, Ягайла. Устрій українських земель у складі Великого князівства Литовського. Кревська унія (1385 р.) та зміна політичного курсу Литви. Діяльність князя Вітовта. Городельська унія. Українські землі у XV – першій половині XVI ст. Литовські статuti.

Люблінська унія (1569 р.): причини, зміст, наслідки. Брестська унія (1596 р.) Соціальна структура українських земель литовсько-польської доби. Форми державного управління в Речі Посполитій. Система міського самоврядування за Магдебурзьким правом. Вхідження частини українських земель до складу Угорщини, Молдовського князівства та Московської держави.

Виникнення українського козацтва. Причини виникнення козацтва як самостійної станової групи. Поява реєстрового козацтва. Козацтво у другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст. Виникнення Запорізької Січі, склад населення та основні заняття козаків. Козацько-селянські повстання кінця XVI – першої третини XVII ст. Петро Сагайдачний.

4 Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Формування української держави

Причини, рушійні сили, характер та основна мета визвольної боротьби. Проблема її типології та періодизації. Повстання Б.Хмельницького. Бойові дії 1648 – 1649 рр. Зборівський договір. Війна з Польщею 1650 – 1653 рр. Організація української державності. Адміністративно-територіальний устрій. Соціальні відносини. Зовнішня політика. Українсько-російські зв'язки. Рада в Переяславі у січні 1654 р. «Березневі статті». Входження України під протекторат Росії. Порушення Переяславської угоди царем. Зовнішня політика Б.Хмельницького 1655 – 1657 рр. Укладання україно-шведського союзу. Історичне значення Б.Хмельницького.

5 Велика руїна

Ліквідація спадкоємного гетьманату. Політика І.Виговського. Наростання невдоволення політикою І.Виговського серед частини козацтва, придушення повстання М.Пушкаря. Умови гадяцького договору (1658 р.). Конотопська битва. Ю.Хмельницький. Підписання нового Переяславського договору 1659 р. Розкол України на Правобережну та Лівобережну. П.Тетеря. І.Брюховецький.

Обмеження прав Української козацької держави у другій половині XVIII ст. Поділ України між Росією та Польщею. Андрусівське перемир'я 1667 р. Гетьман П.Дорошенко та його боротьба за збереження єдності України. Розкол України на два гетьманства. Бучацький мирний договір 1672 р. Капітуляція П.Дорошенка перед московським військом.

Причини поразки та історичне значення української національної революції.

6 Гетьманщина

Організація суспільно-політичного життя Запорозької Січі у другій половині XVII – на початку XVIII ст. Підписання «Вічного миру» між Росією та Польщею 1686 р. Імперська доктрина Росії щодо України. Гетьманування І.Мазепи. Північна війна. Таємні переговори І.Мазепи з Карлом XII та Станіславом Ліщинським. Знищення Батуріна. Полтавська битва 1709 р. Гетьман П.Орлик та його Конституція 1710 р.

7 Ліквідація української автономної державності

Українська політика Петра І. Гетьманування І.Скоропадський. «Перша малоросійська колегія» 1722 р. П.Полуботок – наказний гетьман. Останні гетьмани Д.Апостол, К.Розумовський. Українська політика Катерини II. Друга Малоросійська колегія 1764 р. Ліквідація Запорозької Січі 1775 р. і подальша доля козацтва.

Соціально-економічний, політичний розвиток Правобережної та Західної України. Коліївщина 1768 р. Заселення Південної України. Поділи Польщі та

перехід українських земель до Російської та Австрійської імперій. Ліквідація Кримського ханства.

8 Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

Національна політика російського й австрійського урядів. Національно-визвольний рух в Україні XIX ст. Масонські ложі. Декабристський рух на Україні. Миколаївська реакція. Польське повстання 1830 – 1831 рр. і Україна. Кирило-Мефодіївське товариство Т.Г.Шевченка – ідейний натхненник українського відродження.

Соціально-економічна політика австрійського уряду щодо українських земель. Діяльність «Товариства священників» та культурно-освітнього гуртка «Руська трійця». Твір «Русалка Дністрова». Події революції 1848 – 1849 рр. у західноукраїнських землях. Українці у першому парламенті Австро-Угорщини. Діяльність трьох напрямів у суспільно-політичному русі Західної України: москвофіли, народовці і радикали.

Суспільні течії та рухи другої половини XIX ст.: народники, соціал-демократи, ліберали та український національний рух. М.Драгоманов – автор концепції громадівського соціалізму. Валуєвський циркуляр 1863 р. та Ємський акт 1876 р. Виникнення політичних організацій і партій, їх програми та діяльність. Діяльність М.Грушевського.

Криза феодально-кріпосницької системи в Російській та Австро-Угорській імперіях. Реформи 1860-1870-х рр., що прискорили капіталістичний розвиток України. Індустріалізація економіки: завершення промислового перевороту. Капіталізація сільського господарства. Особливості капіталізації Західної України. Розшарування селянства. Формування робітничого класу.

Україна в період першої російської революції 1905-1907 рр. Масові соціальні виступи та діяльність громадських організацій. Боротьба у Державній думі за автономію України та українізацію освіти. Об'єднання українських депутатів в «Українську думську громаду».

Політичне становище після поразки революції. Формування режиму політичної реакції. Аграрна політика Столипіна на Україні, її економічні та політичні наслідки. Переселенський рух українського селянства на схід Російської імперії. Трудова міграція з українських земель Австро-Угорщини.

Причини і характер I світової війни. Головні військові дії на території України. Політичні течії і партії в умовах війни. Українські січові стрільці.

9 Українська національно-демократична революція 1917 – 1921 рр.

Політична ситуація в Україні після Лютневої революції. Створення Центральної Ради. Повернення в Україну М.Грушевського, висування вимоги національно-територіальної автономії України. Скликання Українського національного конгресу. Відновлення діяльності українських політичних партій та громадських організацій. Формування Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів.

I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального Секретаріату. Пошуки компромісу з Тимчасовим урядом. II Універсал Центральної Ради. Україна в умовах загальної революційної кризи в країні. Перемога збройного повстання в Петрограді і політика Центральної Ради. III Універсал Центральної Ради. Проголошення Української Народної Республіки.

Вибори до Установчих зборів на Україні і їх наслідки. «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». I Всеукраїнський з'їзд Рад. Проголошення Української Республіки Рад у Харкові. Початок загального наступу радянських військ проти УНР. Бій під Крутами. IV Універсал Центральної Ради. Проголошення незалежності УНР. Захоплення Києва військами М.Муравйова. Початок переговорів між УНР і країнами Четвертого союзу у Бресті. Умови договору. Німецько-австрійська окупація України. Причини і наслідки конфлікту Центральної Ради і німецько-австрійської адміністрації.

Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. Внутрішня і зовнішня політика гетьманського уряду. Національно-культурна політика. Боротьба антигетьманських сил в Україні. Причини падіння гетьманату. Проголошення ЗУНР. Перетворення в Західній Україні. Боротьба з польською експансією. УГА. Створення Директорії, її склад, внутрішня і зовнішня політика. Акт злуки УНР та ЗУНР 22 січня 1919р.

Загальний наступ радянських військ. Неспроможність армії Директорії чинити опір. Відступ Директорії з Києва, пошуки союзників. Відновлення радянської влади в Україні у 1919 р. Політика радянсько-більшовицького уряду України. Боротьба з політикою «воєнного комунізму». Н.Махно.

Захоплення території України денікінськими військами. Характерні риси денікінського окупаційного режиму. «Зимовий похід» армії УНР тилами Білої, а потім – Червоної армій. Розгром Денікіна. Встановлення радянської влади в Україні втретє і остаточно. Останні спроби Білої армії П.Врангеля перехопити ініціативу та ліквідація його війська.

Зближення УНР і Польщі. Варшавський договір. Радянсько-польська війна. Римський радянсько-польський мирний договір 1921 р. Основні причини поразки Української національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

10 Міжвоєнний період історії українського народу

Розруха народного господарства за «воєнного комунізму». Економічна криза. Голод 1921 – 1923 рр. Соціально-політична криза. Повстання селянства проти продрозкладки та політики «воєнного комунізму». X з'їзд РКП(б) у березні 1921 р. Перехід від політики «воєнного комунізму» до НЕПу. Сутність НЕПу. Основні зміни в період НЕПу: у сільському господарстві, у промисловості, у галузі торгівлі і фінансів. Особливості реалізації НЕПу в Україні. Причини згорання НЕПу.

Державний статус України на початку 20-х рр. Різні підходи до об'єднання республік: принцип федерації (В.Ленін) і принцип автономізації (Й.Сталін). Утворення СРСР. Вхід України до СРСР і втрата нею державного

суверенітету. Українізація: суть, причини, наслідки. Українське культурне відродження. Причини згорання українізації.

Особливості процесу індустріалізації в Україні. Труднощі індустріалізації. Джерела індустріалізації. Позитивні і негативні наслідки індустріалізації. Більшовицька доктрина щодо селянства. Причини колективізації сільського господарства. Насильницьке залучення селян до колгоспів. Проголошення суцільної колективізації. Голодомор 1932 – 1933 рр. Демографічні втрати.

Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні. Монополія на владу, ідеологію, керування економікою. Бюрократизація політичної системи радянського суспільства. Масові репресії та їх напрями. «Великий терор» 1937 – 1938 рр.

Соціально-економічний, політичний розвиток західноукраїнських земель, Закарпаття, Буковини.

11 Україна в роки Другої світової війни

Політика великих держав напередодні війни щодо України. Мюнхенська змова і справа Закарпатської України. Договір про ненапад між СРСР і Німеччиною. Таємний протокол і питання західноукраїнських земель. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної Армії на західноукраїнські землі. Приєднання до Радянського Союзу Західної України, Північної Буковини та Південної Бессарабії. Соціально-економічні та політичні перетворення на західноукраїнських землях. Репресії проти місцевого населення.

Напад фашистської Німеччини на СРСР. Український напрям у планах «Барбаросса», «Ост» і «Зеленій папці». Створення Південно-Західного і Південного фронтів для оборони України. Причини поразок радянських військ. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. (оборона Одеси, Києва, Севастополя). Мобілізація економічного, соціально-політичного потенціалу України на відсіч агресору. Евакуація. Остаточна окупація України.

Розгром німецько-фашистських військ під Москвою. Контрнаступ радянських військ в Україні. Поразки Червоної Армії в районі Харкова та Криму. Відступ до Волги і Кавказу. Німецько-фашистський окупаційний режим. Розчленування України між зонами окупації. Масові знищення людей.

Народна боротьба на окупованій території. Радянський рух опору: партизанські закони (С.А.Ковпак, О.Ф.Федоров, М.І.Наумов), підпільні обкоми КП(б)У тощо. Створення Українського штабу партизанського руху. Основні форми боротьби партизан.

Національно-визвольний рух опору. Проголошення ОУН акту відновлення державності 30 червня 1941 р. та його наслідки. Причини глибоких ідеологічних суперечностей між двома течіями руху Опору в Україні. Політика ОУН щодо фашистських окупантів. Створення та діяльність УПА.

Сталінградська битва і початок визволення України. Звільнення перших населених пунктів України у східному Донбасі у грудні 1942 р. Масове визволення українських земель в ході Курської битви. Форсування Дніпра і визволення Києва. Завершальні бої за визволення території республіки.

Відкриття союзниками другого фронту. Визволення народів Європи від фашистських окупантів. Капітуляція Німеччини. Розгром імперіалістичної Японії. Внесок українського народу в перемогу над Німеччиною та її союзниками. Людські й матеріальні втрати України.

12 Суспільно-політичний, соціально-економічний розвиток України від другої половини 1940-х до початку 1980-х рр.

Територіальні зміни в Україні після Другої світової війни. Возз'єднання українських земель. Операція «Вісла». Передача Криму від РРФСР до УРСР. Україна на міжнародній арені після Другої світової війни. УРСР – один із засновників і член Організації Об'єднаних Націй.

Перехід Радянської України до мирного будівництва (друга половина 40-х – початок 50-х рр.). Відродження народного господарства. Голод 1946 – 1947 рр. Грошова реформа. Соціально-економічні перетворення в західних областях. «Радянізація» Західної України. Перехід УПА до збройного підпілля. Загибель Р.Шухевича та завершення збройної боротьби.

Суспільно-політичне життя. Масові репресії. Деформуючий вплив сталінщини на політичну систему, на суспільно-політичні процеси. «Чистка» національних кадрів. «Ждановщина» в Україні. Утиски інтелігенції.

Смерть Й.Сталіна. XX з'їзд КПРС та його значення. Обрання першим секретарем ЦК КПРС М.С.Хрущова. Часткова реабілітація жертв політичних репресій. Спроби розширення прав республік. Експерименти в економіці та сільському господарстві. Заходи в соціальній сфері. Досягнення і суперечливі процеси в сфері культури. Шістдесятники. Зародження дисидентського руху. Поразка хрущовських реформ.

Жовтневий /1964р./ Пленум ЦК КПРС та обрання першим секретарем ЦК КПРС Л.І.Брежнєва. Спроби запровадження економічних реформ 1965 – 1967 рр. та причини їх провалу. Наростання труднощів і недоліків у сільському господарстві, промисловості, соціальній сфері. Посилення кризових явищ. Згорання демократії. Політика русифікації та жорсткого централізму, узаконення безмежної влади КПРС. Правозахисний рух.

13 Україна і процес перебудови в СРСР

Зміни у партійно-державному керівництві країни після смерті Л.Брежнєва. М.Горбачов і шляхи виходу з кризи. Періодизація перебудови. Проведення економічних реформ. Реформа політичної системи. Чорнобильська катастрофа. Погіршення економічної ситуації в Україні у другій половині 1980-х років. Становище в сільському господарстві. Продовольчі труднощі. Формування економічних передумов розпаду СРСР.

Відродження національно-визвольних процесів. Поява масових рухів і організацій. Відновлення Української Гельсінської спілки. Радикалізація політичних сил. Протистояння між реформаторським і консервативними силами

у КПРС. Виникнення нових політичних партій та зародження багатопартійності. Початок формування Народного руху України за перебудову.

Перші демократичні вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р., їх перебіг та результати. Проголошення державного суверенітету України 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу і утворення СНД. Причини розпаду СРСР.

14 Незалежна Україна в сучасному світі

Розбудова державотворчих процесів. Становлення владних структур. Особливості трансформації Верховної ради УРСР у вищий законодавчий орган незалежної України. Формування збройних сил незалежної України.

Економічні проблеми. Об'єктивні і суб'єктивні труднощі формування національної економіки. Прорахунки у здійсненні реформ. Спад виробництва. Становище у сільському господарстві. Проблема утвердження приватної власності на землю. Створення власної фінансової системи. Запровадження гривні. Основні підсумки економічних перетворень 1991 – 1999 рр. Початок економічного зростання. Соціальна сфера. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Життєвий рівень.

Переформування політичних сил після перемоги Л.Кучми на виборах. Відновлення конституційного процесу. Прийняття Конституції України 1996 р. та її значення. Проблеми конституційної реформи. Президентські вибори 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 та 2019 рр. «Помаранчева» революція і «Революція гідності» та їх історичне значення. Антитерористична операція на Сході України. Війна України з Росією.

Міжнародне визнання незалежності України. Основні напрямки зовнішньої політики України. Участь України в загальноєвропейському процесі. Діяльність України в ООН. Вступ до ради Європи. Відносини з сусідніми державами. Нові тенденції в культурному та духовному житті. Процес національного відродження. Здобутки у формуванні громадянського суспільства. Запровадження принципів гендерної рівності, протидія насильству у сім'ї. Політика держави щодо релігії та церкви. Українська діаспора.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Україна княжої доби

План

1. Соціально-економічний та політичний розвиток Київської Русі у X – першої половини XII ст.
2. Період феодальної роздробленості руських земель.
3. Утворення, піднесення та занепад Галицько-Волинської держави.
4. Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників.

Основні поняття теми: бояри, варяги, великий князь, віче, воєвода, данина, держава, дружина, монархія, «Руська правда», удільне князівство, християнство.

Теми рефератів

1. Роль норманів у формуванні Київської Русі.
2. Прийняття християнства на Русі.
3. Русь у працях іноземних мандрівників та хроністів.
4. Господарське життя та соціально-економічний лад Київської Русі.
5. Київський князь Ярослав Мудрий та його «Руська правда».
6. Київський князь Володимир Мономах.
7. Князівства Середнього Подніпров'я у XII ст.
8. Галицький князь Данило Романович.
9. Зовнішньополітична діяльність Давньоруської держави.
10. Розвиток Чернігівського князівства у XII – на початку XIII ст.

Теми для дискусії

1. У чому значення хрещення Київської Русі як фактора європеїзації?
2. Чому Київська Русь посіла провідне місце серед європейських держав?
3. Яким був вплив Золотої Орди на динаміку суспільного розвитку руських земель?

Запитання для самоконтролю

1. Розкрийте суть теорії походження Київської Русі.
2. Яку роль відіграли нормани в утворенні загальноруської держави? Аргументуйте свою думку.
3. Визначте етапи розвитку Давньоруської держави
4. Дайте характеристику діяльності перших князів Київської Русі: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава.
5. Охарактеризуйте політичний устрій Київської Русі.
6. Розкрийте суть економіки Київської Русі.
7. Чому після занепаду Києва саме Галицько-Волинське князівство стало основою української державності?

8. Визначте основні етапи становлення і розвитку Галицько-Волинської держави.
9. Охарактеризуйте соціально-політичні причини феодалної роздробленості Київської Русі.
10. Чому Київська Русь попала під монгольську навалу?

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с.; Т. 2. 464 с.
3. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
4. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
5. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
6. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.
7. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
8. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
9. Залізник Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 541 с.
10. «Ізборник». Історія України IX – XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua>
11. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
12. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
13. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М.Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
14. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
15. Князівства Чернігово-Сіверщини (XI – XII ст.) Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія / В.М.Бойко, Д.В.Казіміров, С.А.Леп'явко. Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. С. 9-23.
16. Котляр М.Ф. Еволюція суспільного життя Київської Русі (до середини XII ст.) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 21-36.
17. Котляр М.Ф. Початки Русі. Довкола 862-го року // Український історичний журнал. 2012. № 2. С. 28-41.
18. Котляр М.Ф. Феномен удільної роздробленості Русі // Український історичний журнал. 2013. № 12. С. 24-37.
19. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.

20. Моця О.П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси східнослов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів // Український історичний журнал. 2007. № 1. С. 4-20.
21. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. К., 1996. 224 с.
22. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
23. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
24. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
25. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
26. Толочко П. Київська Русь. К.: Альтернативи, 1998. 352 с.
27. Тризуб – символ України на всі часи // Урядовий кур'єр. 2011. № 89. С. 6-7.
28. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.

Методичні рекомендації

Це перше заняття з курсу історії України. Необхідно привчити себе засвоювати категоріальний апарат. Навчитись складати свій короткий історичний словник. Це значно полегшить подальшу роботу над складними темами курсу історії України.

Готуючись до першого питання необхідно розглянути теорії походження Київської Русі: «норманська» та природно-історичного (автохтонного) походження. Охарактеризуйте аргументи, які висували прихильники цих теорій, як оцінює ці теорії сучасна історіографія. Дайте пояснення походження терміна «Русь». Спробуйте показати соціально-економічний та політичний розвиток Київської Русі до періоду феодальної роздробленості. Зверніть увагу на розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі, міст Київської Русі. Спробуйте охарактеризувати соціальну структуру давньоруського суспільства.

Аналізуючи політичний розвиток цього періоду доцільно розглядати його у межах трьох якісно відмінних періодах:

- перший період охоплює князювання Олега (882 – 912 рр.), Ігоря (912 – 945 рр.), Ольги (945 – 964 рр.) та Святослава (964 – 972 рр.). Це період швидкого територіального зростання Київської Русі і поступової консолідації держави;
- другий період охоплює князювання Володимира Великого (980 – 1015 рр.) та Ярослава Мудрого (1019 – 1054 рр.). Це період економічного та культурного розквіту Київської держави, досягнення нею вершин політичної могутності;
- третій період – це період поступового політичного ослаблення Київської Русі. Найбільш відомі князі – Володимир Мономах (1113 – 1125 рр.) та Мстислав Володимирович (1125 – 1132 рр.).

Особливу увагу слід приділити найважливішим реформам, які були проведені київськими князями в ці періоди, їх наслідкам, здобуткам і прорахункам князів у внутрішній і зовнішній політиці. Необхідно визначити найважливіші соціальні, політичні та інші фактори, що зумовили прийняття Руссю християнства, показати процес його прийняття. Спробуйте з'ясувати, чому хрещення Київської Русі відбулося саме за східним, візантійським варіантом. Як таке рішення вплинуло на весь подальший розвиток давньоруської держави?

Під час підготовки до другого питання необхідно звернути увагу на чинники, які спричинили феодальну роздрібненість Давньоруської держави. Вкажіть на різні точки зору, що існують з цього приводу, на специфіку цього явища на теренах Київської Русі, порівняно з Західною Європою. Проаналізуйте політичний устрій Київської Русі періоду феодальної роздрібненості. Спробуйте охарактеризувати найбільші князівства Середнього Подніпров'я (Чернігівське, Київське, Переяславське), вкажіть їхню територію, опишіть їхні взаємини. Зверніть увагу на боротьбу цих князівств з половцями.

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на те, що саме Галицько-Волинська держава впродовж майже півтора сторіччя відіграла надзвичайно важливу роль у житті східних слов'ян. Вона відіграла роль консолідуючого центру давньоруських земель. Спробуйте охарактеризувати чинники, які сприяли виникненню та піднесенню Галицько-Волинської держави. Проаналізуйте етапи державного розвитку Галицько-Волинського князівства:

- перший етап (1199 – 1205 рр.) – утворення та становлення держави;
- другий етап (1205 – 1238 рр.) – тимчасовий розпад єдиної держави;
- третій етап (1238 – 1264 рр.) – об'єднання та піднесення держави, активна боротьба із золотоординським ігом. Правління Данило Галицького;
- четвертий етап (1264 – 1323 рр.) – стабільність та піднесення держави;
- п'ятий етап (1323 – 1340 рр.) – поступовий занепад Галицько-Волинської держави.

Спробуйте визначити роль Галицько-Волинського князівства в історії української державності.

Розглядаючи четверте питання зверніть особливу увагу на наслідки завойовницьких походів монголо-татар для слов'янських земель. Охарактеризуйте боротьбу давньоруських князівств проти монголо-татарських орд (битва на Калці, героїчна оборона Києва, Чернігова та інших міст) та причини поразки. Проаналізуйте відносини руських князівств з Золотою Ордою.

Підводячи підсумок семінарського заняття спробуйте проаналізувати значення Київської Русі, підкреслити значення традицій Русі на розвиток національної самосвідомості, ідеї державотворення, культури українського народу.

Тема 2. Україна у складі Литви та Польщі. Козацька доба

План

1. Перехід більшості українських земель під владу Великого князівства Литовського. Політика князів Гедиміна та Ольгерда.
2. Причини та наслідки Кревської унії.
3. Люблінська і Брестська унія та їх вплив на Україну.
4. Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ.

Основні поняття теми: братства, Велике князівство Литовське, гетьман, експансія, єзуїти, Запорізька Січ, інкорпорація, козацтво, латифундія, магдебурзьке право, магнат, міщанство, отаман, реєстр, Річ Посполита, сейм, сюзеренітет, унія, фільварок, «чайка», шляхта.

Теми рефератів

1. Кревська унія 1385 р. та її історичне значення.
2. Основні напрями політики князя Вітовта.
3. Брестська унія та її вплив на Україну.
4. Запровадження Магдебурзького права в Україні.
5. Козацькі повстання у 90-х рр. XVI ст.
6. Козацький отаман Дмитро Вишневецький.
7. Козацько-селянські повстання 20 – 30-х рр. XVII ст.
8. Особливості військово-політичної та просвітницької діяльності гетьмана Петра Сагайдачного.
9. Суспільна, церковна та культурницька діяльність Петра Могили.
10. Життя та побут запорізьких січових козаків.

Тема для дискусії

Чи можна назвати Запорізьку Січ державою? Аргументуйте свою відповідь.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть причини, які призвели до занепаду українських земель у XIII ст. і входженні їх до складу сусідніх держав.
2. Чому більшість українських земель майже без опору визнали владу Великого князівства Литовського?
3. Окресліть основні напрями політики князя Ольгерда?
4. Коли і як відбулося звільнення українських земель від татарського панування?
5. Які українські землі і за яких обставин потрапили під владу Королівства Польського?
6. Розкрийте умови та наслідки Кревської унії.
7. Чому відбулася зміна політичного курсу Литви щодо автономії українських князівств?
8. Проаналізуйте наслідки Люблінської унії для українських земель.

9. Які зміни в релігійній ситуації на українських землях спричинила Брестська церковна унія?
10. Які українські землі і коли ввійшли до складу Угорщини, Молдавського князівства, Московської держави?
11. Назвіть причини виникнення козацтва.
12. Де, як і коли виникла Запорізька Січ?
13. Охарактеризуйте адміністративний устрій Запорізької Січі.
14. Чому Річ Посполита пішла на утворення реєстрового козацтва?

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
3. Брехуненко В. Війни українських козаків з Росією до часів Богдана Хмельницького. К.: Брехуненко Н.А., 2007. 64 с.
4. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
5. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
6. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
7. Дзюба О.М., Довбищенко М.В., Ісаєвич Я.Д., Кром М.М., Леп'явко С.А. Історія України в особах: Литовсько-польська доба. К.: Україна, 1997. 272 с.
8. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
9. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
10. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
11. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
12. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
13. Історія України в особах: Литовсько-польська доба. К., 1997. 467 с.
14. Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2006. Т.1. 800 с.
15. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
16. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2001. – 698 с.
17. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. 286 с.

18. Леп'явко С. Великий кордон Європи як фактор становлення українського козацтва (XVI ст.). Запоріжжя: РА «Тандем», 2001. 63 с.
19. Литовсько-польська доба української історії. Початки козащини. (Документи). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
20. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 65-83.
21. Моця О.П. Синьоводська битва та її наслідки в контексті середньовічної Європи // Український історичний журнал. 2012. № 2. С. 4-10.
22. На переломі: друга половина XV – перша половина XVI ст. / Упоряд. і передм. О.В.Русиної. К.: Україна, 1994. 352 с.
23. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
24. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
25. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою // Україна крізь віки. Т. 6. К.: Альтернативи, 1998. 320 с.
26. Сас П.М. Політична культура українського суспільства (кінець XVI – перша половина XVII ст.). К.: Либідь, 1998. 296 с.
27. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
28. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
29. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
30. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
31. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.
32. Щербак В.О. Формування козацького стану в Україні. К., 1997.
33. Яворницький Д. Гетьман Петро Конашевич Сагайдачний. Дніпропетровськ: Січ, 1991. 70 с.
34. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т. 3. 560 с.
35. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). К.: Критика, 2008. 472 с.

Методичні рекомендації

Під час вивчення першого питання зверніть увагу на те, коли і за яких обставин більшість українських земель опинилися під владою литовських князів. Вкажіть, які українські землі першими опинилися у складі Великого князівства Литовського, коли приєдналися інші території. Спробуйте пояснити причини, які дали змогу литовським феодалам швидко захопити українські землі і як сприймало населення нових володарів.

Проаналізуйте політичний устрій литовської держави часів правління Гедиміна (1316 – 1341) та Ольгерда (1345 – 1377). Дайте відповідь на

запитання, чому литовські правителі, намагаючись втримати під своїм контролем інкорпоровані землі, послідовно дотримувалися правила: «Старого не змінювати, а нового не впроваджувати». Зверніть увагу також на українські землі, які опинилися у складі інших держав. Яка політика проводилась на цих землях по відношенню до українського населення?

Готуючись до другого питання слід звернути увагу на внутрішньополітичну боротьбу, що точилася у Великому князівстві Литовському та її вплив на подальшу долю цієї держави. Охарактеризуйте причини, основні положення Кревської унії. Спробуйте проаналізувати зміни на українських землях, які відбулися після прийняття унії. Потрібно розкрити основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики князя Вітовта (1392 – 1430). Згадайте про військову подію, наслідки якої змусили князя Вітовта відмовитися від намірів остаточно порвати з Польською Коронаю, а також про битву, результати якої навпаки різко посилили його вплив.

При вивченні третього питання треба мати на увазі, що знекровлена Лівонською війною (1558 – 1583) з Московською державою, Литва змушена була піти на участь у спільному польсько-литовському сеймі, який мав винести остаточне рішення щодо включення Литовської держави до складу Польщі. Проаналізуйте наслідки Люблінської унії 1569 р. для українських земель та спробуйте відповісти на запитання, чому українська шляхта погодилася на об'єднання з Польщею?

Опишіть події, що призвели до Брестської унії 1596 р., охарактеризуйте її основні положення, покажіть як впроваджувалась вона в життя. Проаналізуйте релігійну ситуацію на українських землях після укладання двох уній і чому так гостро постало питання про подальшу долю православ'я, яким був його стан. Покажіть роль братств в українському національному відродженні цього часу.

Четверте питання вимагає від Вас з'ясувати низку чинників, що робили можливими появу та формування українського козацтва. Знайдіть дати, коли вперше згадано про українських козаків, імена перших відомих ватажків та відомості про їхні походи. Подивіться, які схожі явища відомі вам серед інших народів. Проаналізуйте, як вплинуло на формування козацтва посилення феодального та релігійного гніту на Україні у XVI ст. При вивченні цього питання зверніть увагу на причини заснування Запорозької Січі. Спробуйте охарактеризувати структуру Січі, спосіб життя козаків, їхню внутрішню та зовнішню політику. Розкрийте стосунки Запорозької Січі з урядом Речі Посполитої. Поясніть чим відрізнялися реєстрові козаки від нереєстрових, хто встановив такий поділ. Яке місце у структурі Речі Посполитої займало реєстрове козацтво?

Тема 3. **Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Велика руїна**

План

1. Початок повстання і повалення влади шляхетської Польщі в Україні (1648 – 1653 рр.). Складові системи державного управління Гетьманщини.
2. Переяславська рада та україно-російський договір 1654 р., його значення й наслідки.
3. Гетьманування І.Виготського та Ю.Хмельницького. Поділ України.
4. П.Дорошенко та боротьба за возз'єднання Української держави.

Основні поняття теми: автономія, васалітет, «Вічний мир», генеральна канцелярія, генеральна старшина, гетьманщина, коронний гетьман, кіш, кріпосне право, Малоросійська колегія, Малоросія, наказний гетьман, обозний, осавул, паланка, повстання, полк, протекторат, революція, реформа, руїна, сотник, старшинська рада, універсал, Хмельниччина, хорунжий.

Теми рефератів

1. Б. Хмельницький – державний діяч, дипломат.
2. Бойові дії 1648 – 1652 рр.
3. Гетьман Іван Виговський.
4. Гетьман Іван Брюховецький.
5. Гетьман Павло Тетеря.
6. Гетьман Петро Дорошенко.
7. Гетьман Юрій Хмельницький.
8. Гетьман Іван Самойлович.
9. Зовнішньополітична політика гетьманів часів визвольної війни та руїни.
10. Гетьман Іван Мазепа.
11. Конституція Пилипа Орлика.
12. Запорізька Січ доби Хмельниччини й «Руїни».

Тема для дискусії

У чому полягає значення Української національної революції? Порівняйте її з іншими тогочасними європейськими революціями.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте Українську козацьку державу, створену Богданом Хмельницьким, її місце і роль в історії українського народу.
2. Чому національно-визвольну війну під проводом Б.Хмельницького називають революцією?
3. Назвіть причини, мету Української національної революції і визначте її періоди.
4. Чим було перемир'я під Замостям 1648 р. – виваженим кроком чи фатальною помилкою Б.Хмельницького?
5. Яке значення мав Зборівський договір.

6. Охарактеризуйте Б.Хмельницького як полководця.
7. Чому Б.Хмельницький був змушений шукати підтримки кримських татар у боротьбі з польською шляхтою? Яка ціна цієї підтримки?
8. Розкрийте масштаби і сутність зовнішньої політики Б.Хмельницького. Чому московська орієнтація стала головною?
9. Охарактеризуйте значення і наслідки Переяславської угоди 1654 р. та «Березневих статей».
10. Чому розпочалася боротьба за гетьманську булаву під час хвороби та після смерті Б.Хмельницького?
11. Розкрийте особливості гетьманування І.Виговського та Ю.Хмельницького.
12. Чому період української історії 1663 – 1687 рр. називають «Руїною»? Укажіть на її причини та наслідки.
13. Розкрийте зміст та значення Гадяцького договору 1658 р.
14. Чому спроби П.Дорошенка об'єднати українські землі не увінчалися успіхом?
15. Визначте причини поразки Української національної революції.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисенко В. Занепад української держави за гетьманування Івана Виговського // Пам'ять століть. 1999. № 5. С. 3-18.
3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
4. Брехуненко В. Богдан Хмельницький. К.: [б.в.], 2007. 69 с.
5. Брехуненко В. Як Росія Україною торгувала. К.: [б.в.], 2007. 64 с.
6. Володарі гетьманської булави. Історичні портрети. К.: Варта, 1994. 557 с.
7. Газін В.В. Крим – Україна: Політичні стосунки періоду гетьманування Павла Тетері (1661 – 1665 рр.) // Український історичний журнал. 2001. № 1. С. 62-73.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
10. Горобець В.М. Від союзу до інкорпорації: українсько-російські відносини другої половини XVII – першої чверті XVIII ст. / НАН України. Інститут історії України. К., 1995. 70 с.
11. Горобець В.М. Влада та соціум Гетьманату: дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. К.: Інститут історії України. НАН України, 2009. 271 с.
12. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
13. Держава і цивілізація в історії України: монографія / М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. К.: Еко-Продакшн, 2009. 879 с.

14. Доба козацько-гетьманської держави (1648 – кінець XVIII ст.): Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
15. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
16. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
17. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.
18. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
19. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
20. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
21. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
22. Історія української держави: гетьманат ранньомодерної доби / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Арій, 2018. 720 с.
23. Крип'якевич І., Сварник І. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький. К.: Апріорі, 2021. 248 с.
24. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
25. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
26. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
27. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
28. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
29. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
30. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. К.: Темпора, 2009. 680 с.
31. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи, 1997. 367 с.
32. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст. (1648 – 1676 рр.). К.: Арій, 2016. 480 с.
33. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
34. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
35. Українська держава другої половини XVII – XVIII ст.: політика, суспільство, культура / Від. ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2014. 671 с.

36. Український гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII – XVIII. У 2 кн. / Відп. Ред. В. Смолій. К.: Інститут історії України, 2018. Кн. 1. 610 с.; Кн. 2. 580 с.
36. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
37. Чуприна В., Чуприна З. Хмельниччина (1648 – 1657 рр.): Визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького. Львів: Світ, 2003. 176 с.
38. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI – XVII ст. К., 2007. Кн. 1. 401 с.
39. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – XVII ст. К.: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 300 с.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання спробуйте проаналізувати причини, які робили необхідним початок національно-визвольної боротьби в 1648 р., а також чинники, які сприяли цій боротьбі. Розкажіть, також, що вам відомо про постать Богдана Хмельницького.

При вивченні цього питання необхідно охарактеризувати найважливіші військові операції Б.Хмельницького впродовж 1648 – 1653 рр. Проте, безпосередньо бойові дії не потрібно розглядати, необхідно визначити їхні політичні результати. Як ви вважаєте, укладення перемир'я під Замостям було виваженим кроком чи фатальною помилкою Б.Хмельницького? Проаналізуйте зміст та наслідки Зборівського (1649 р.) і Білоцерківського (1651 р.) договорів та Кам'янецької угоди (1653 р.).

Спробуйте визначити причини, які зумовили швидке формування українських державних інститутів. Проаналізуйте систему державного управління та адміністративно-територіальний устрій Гетьманщини. Охарактеризуйте зміни, які відбулися у соціальних відносинах під час національно-визвольної війни. Як змінилися права та обов'язки основних соціальних груп українського суспільства?

Готуючись до наступного питання слід звернути увагу на те, що спонукало Б.Хмельницького до зміни союзника (Московська держава) та з якою метою він це робив. Дайте оцінку Переяславській раді (1654 р.). Проаналізуйте зміст «Березневих статей» 1654 р., який статус отримала Україна згідно цих статей. Як оцінює українська та російська історіографія Переяславську раду та «березневі статті» 1654 р.?

Зверніть увагу на причини укладання московсько-польського Віленського перемир'я 1656 р. та наслідки цієї події для України. Охарактеризуйте зовнішньополітичну діяльність уряду Б.Хмельницького протягом 1656 – 1657 рр. Спробуйте проаналізувати здобутки та прорахунки Б.Хмельницького. Назвіть найбільш поширені в історичній історіографії оцінки його діяльності.

Під час вивчення третього питання зверніть увагу на спосіб приходу до влади І.Виготського. Проаналізуйте його внутрішню та зовнішню політику.

Охарактеризуйте причини виступів простого козацтва проти політики І.Виготського. Спробуйте дати оцінку Гадяцькому договору 1658 р. і як він вплинув на стосунки з Московською державою.

Проаналізуйте зовнішню політику Ю.Хмельницького. Спробуйте порівняти Переяславський договір 1654 р. і 1659 р., як змінювався статус України за Переяславським договором 1659 р. Охарактеризуйте обставини, за яких Ю.Хмельницький схиляється до угоди з Польщею і укладає Слободищенський трактат (1660 р.), відповідно до якого Україна знову поверталася під владу Речі Посполитої на правах автономії. Покажіть причини поділу України на Лівобережну та Правобережну та його наслідки у подальшій долі українського народу.

Під час підготовки до четвертого питання спочатку зверніть увагу на політику П.Тетері та І.Брюховецького. Проаналізуйте Андрусівський договір (1667 р.) між Польщею та Росією та вкажіть, на які частини, згідно договору, поділялася територія козацької України.

Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику П.Дорошенка та спробуйте відповісти на запитання, чому він не зміг реалізувати своєї мети. Які причини змусили П.Дорошенка піти на союз з Туреччиною? Проаналізуйте Корсунські (1699 р.) та Бучацькі (1672 р.) угоди та як вони вплинули на ситуацію в Україні. Чому деякі історики вважають поразку П.Дорошенка кінцем української національної революції?

Тема 4. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперій

План

1. Українське національне відродження.
2. Національно-визвольний та революційний рух на західноукраїнських землях у ХІХ ст.
3. Україна на початку ХХ ст.
4. Україна в роки Першої світової війни.

Основні поняття теми: буржуазія, губернія, декабристи, земства, капіталізація економіки, Кирило-Мефодіївське братство, конституційна монархія, лібералізація, мануфактура, масонські ложі, народовці, національне відродження, партія, промисловий переворот, просвіти, робітничий клас, «Руська трійця», самодержавство, синдикат, таємне товариство, хлопомани.

Теми рефератів

1. Декабристський рух в Україні.
2. Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Громадські, національні та революційні рухи підросійської України II-ї половини ХІХ ст.
4. Громадсько-політичне життя Західної України у ХІХ ст.
5. Україна в роки першої російської революції 1905 – 1907 рр.

6. Соціально-економічний розвиток українських земель у II-й половині XIX – початку XX ст.
7. Політичне становище в Україні після поразки революції (1907 – 1914 рр.).
8. Аграрна політика П.Столипіна в Україні.
9. Українські січові стрільці.
10. Бойові дії на українських землях в роки I світової війни.

Тема для дискусії

У чому проявилася трагедія українського народу у зв'язку з початком Першої світової війни? Аргументуйте свою відповідь.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте причини кризи феодално-кріпосницької системи.
2. Що Вам відомо про перші таємні організації в Україні?
3. Доведіть, що XIX ст. стало періодом справжнього національного відродження України.
4. Охарактеризуйте основні програмні документи Кирило-Мефодіївського товариства.
5. Охарактеризуйте напрями національно-визвольного руху в Західній Україні у XIX ст.
6. Розкрийте соціальні зміни, спричинені модернізацією економіки.
7. Визначить особливості економічного розвитку України.
8. Які галузі промисловості отримали розвиток на Галичині у зв'язку з промисловим переворотом?
9. Охарактеризуйте основні течії в суспільно-політичному житті України у другій половині XIX ст.
10. Визначить стратегію і тактику різних політичних сил у революції 1905 – 1907 рр.
11. Які основні революційні події відбулися в Україні в 1905 – 1907 рр.
12. Який вплив мав царський Маніфест 17 жовтня 1905 р. на ситуацію в Україні?
13. Охарактеризуйте політичне становище в Україні після поразки революції 1905 – 1907 рр.
14. У чому Ви вбачаєте слабкість механізму столипінської аграрної реформи? Чи зумовила вона зміни в соціально-економічному житті України?
15. Які були плани імперіалістичних країн щодо України напередодні Першої світової війни?
16. Охарактеризуйте політику Австро-Угорщини щодо українства напередодні та в роки Першої світової війни?
17. Які основні битви і бої відбулися на українських землях у 1914 – 1917 рр.?
18. З якою метою був сформований легіон Українських січових стрільців і яку роль вони відіграли у воєнних діях 1914 – 1916 рр.?
19. Як еволюціонували українські політичні сили у ставленні до війни?

20. Як вплинула Перша світова війна на економічне і політичне становище України?

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. – К.: Академвидав, 2019. 717 с.
2. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
3. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
4. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
5. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
6. Гуржій О., Реснт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
7. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
8. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
9. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.
10. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
11. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоляя. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
12. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
13. Історія України. Навчальні посібники, довідник з історії України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua>
14. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
15. Історія України в особах: ХІХ – ХХ ст. К.: Україна, 1995. 479 с.
16. Катренко А.М. Український національний рух ХІХ ст.: У 2 ч. К., 1998-1999.
17. Колесник В.Ф., Рафальський О.О. Український рух в Австро-Угорщині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). К.: Стило, 1998. 36 с.
18. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
19. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). К.: Альтернативи, 2003. 488 с.
20. Нариси з історії українського національного руху / Відп. ред. В.Г. Сарбей. К.: Інститут історії України НАН України, 1994. 189 с.
21. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.

22. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
23. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
24. Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина XIX ст. – 1905 р.) // Український історичний журнал. 2000. № 5. С. 88-97.
25. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). К.: Арій, 2016. 320 с.
26. Сарбей В.Г. Історія України XIX – поч. XX ст. К.: Генеза, 1996. 247 с.
27. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
28. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
29. Україна в XX столітті (1900 – 2000): збірник документів і матеріалів: навч. посіб. / Упор.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 352 с.
30. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1. Українські проекти в Російській імперії. К.: Наукова думка, 2004. 504 с.
31. «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): В 3 ч. / НАН України. Інститут історії України. Від. ред. В.Г. Сарбей. К., 1999. Ч. 1. 205; Ч.2. 487 с.; Ч. 3. 276 с.
32. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до першого питання треба спочатку звернути увагу на діяльність масонських лож в Російській імперії, проаналізувати розвиток декабристського руху в Україні. Охарактеризуйте та спробуйте порівняти зміст «Конституції» М.Муравйова («Північне товариство») та «Руської правди» П.Пестеля («Південне товариство»). Вкажіть причини поразки декабристського руху і яке воно мало значення. Проаналізуйте основні напрями культурницької діяльності української інтелігенції Наддніпрянської України у першій половині XIX ст.

Особливу увагу приділіть діяльності Кирило-Мефодіївського товариства. Спробуйте проаналізувати основні програмні положення цієї організації, які були сформульовані у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія». Охарактеризуйте цілі та концепцію кирило-мефодіївців. Яке історичне значення мала діяльність цього товариства? Проаналізуйте роль Т.Шевченка у національному відродженні українського народу. Назвіть найвпливовіші політичні сили Наддніпрянської України в другій половині XIX ст. (загальноросійські політичні течії народників, соціал-демократів, лібералів та український національний рух) та охарактеризуйте їхню діяльність. Спробуйте проаналізувати мету та наслідки Валуєвського (1863 р.) та Ємського (1876 р.) указів для розвитку українського національного відродження.

При вивченні наступного питання спочатку треба проаналізувати діяльність «Руської трійці» (М.Шашкевич І.Вагилевич та Я.Головацький) та її вплив на розвиток національного руху на Західній Україні. Охарактеризуйте зміст «Русалки Дністрової» (1836 р.) та визначить її основні ідеї. Особливу увагу зверніть на причини, хід та наслідки революції 1848 – 1849 рр. в Австро-Угорській імперії, а також участь у революції населення західноукраїнських земель. Проаналізуйте процес консолідації українських патріотичних сил («Головна Руська рада», «Руський собор», «Галицько-Руська матиця»).

Вкажіть зміни, що відбулися серед провідників українського руху на Західній Україні: чому деякий час домінували москвофіли і хто вони такі, які гасла висунули народовці і що це за явище, коли намітилися ознаки їхнього політичного оформлення. Згадайте імена найвідоміших українських діячів, їхню взаємодію з представниками Наддніпрянської України. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому, на думку багатьох дослідників, напр. ХІХ ст. центром українського національного життя стає Галичина.

Готуючись до третього питання зверніть увагу на виникнення перших українських партій Західної та Наддніпрянської України, охарактеризуйте їхні програмні вимоги, лідерів та роль в політичному житті:

- Русько-українська радикальна партія /РУРП/ (1890 р.);
- Русько-український християнський союз (1896 р.);
- Українська національно-демократична партія /УНДП/ (1899 р.);
- Українська соціал-демократична партія /УСДП/ (1899 р.);
- Революційна українська партія /РУП/ (1900);
- Українська національна партія / УНП/ (1902 р.);
- Українська соціалістична партія /УСП/ (1903 р.);
- Українська соціал-демократична спілка /УСДП/ (1904 р.);
- Українська демократична партія /УДП/ (1904 р.);
- Українська радикальна партія /УРП/ (1904 р.);
- Українська соціал-демократична робітничка партія /УСДРП/ (1905 р.);
- Українська демократично-радикальна партія /УДРП/ (1905 р.).

Проаналізуйте діяльність та програми російських політичних партій, які діяли на Наддніпрянській Україні:

- Російська соціал-демократична партія /РСДРП/ (1898 р.);
- Партія соціалістів-революціонерів /есери/ (1900 р.);
- Конституційно-демократична партія /кадети/ (1905 р.);
- «Союз 17 жовтня» /октябристи/ (1905 р.);
- «Союз руського народу» /чорносотенці/ (1905 р.).

Особливу увагу приділіть причинам та характеру революції 1905 – 1907 рр. в Російській імперії. Спробуйте охарактеризувати основні етапи революції, їх характерні риси та особливості (І етап – «піднесення» (січень – жовтень 1905р.), ІІ етап – «кульмінація» (жовтень – грудень 1905 р.), ІІІ етап – «спад» (січень 1906 – червень 1907р.). Який вплив на розвиток українського національного руху мав Маніфест Миколи ІІ 17 жовтня 1905 р.?

Проаналізуйте діяльність Української думської громади у I та II Державних думах. Визначте причини поразки революції та її наслідки. Розглядаючи післяреволюційний період зверніть увагу на особливостях реакції в соціально-культурній сфері Наддніпрянської України. Проаналізуйте причини, головні ідеї та наслідки столипінської аграрної реформи. Вкажіть її результати в Україні і, в цілому, у Російській імперії.

Під час підготовки до останнього питання зверніть увагу на причини Першої світової війни, яке місце в планах Антанти та Четверного союзу займали українські землі. Охарактеризуйте основні військові операції на теренах України. Вкажіть, які позиції займали українські політичні партії стосовно війни та проаналізуйте їхню діяльність в цей період. Які наслідки для України мала Перша світова війна?

Тема 5. Українська національно-демократична революція

План

1. Початок революції. Політична ситуація в Україні в червні–вересні 1917 р.
2. Проголошення УНР. Україно-більшовицька війна.
3. Гетьманат Павла Скоропадського.
4. Директорія УНР. Україна у 1919 – на початку 1920 рр.

Основні поняття теми: Антанта, демократія, демонстрація, Директорія, Добровольча армія, окупаційні війська, переворот, ультиматум, універсал, Четверний союз.

Теми рефератів

1. Причини, зміст та наслідки I, II, III, IV Універсалів.
2. Політичний портрет Михайла Грушевського.
3. Політичний портрет Володимира Винниченка.
4. Політичний портрет Симона Петлюри.
5. Політичний портрет Павла Скоропадського.
6. Н.Махно, М.Григор'єв, Зелений – отамани селянського повстанського руху в Україні.
7. Директорія УНР та причини її падіння.
8. Бій під Крутами: правда і вимисли.
9. УНР та радянська Росія: проблеми взаємовідносин.
10. Проголошення ЗУНР та політичні перетворення в Західній Україні.
11. Бойові дії в Україні у 1919 – 1920 рр.
12. «Воєнний комунізм» в Україні.

Тема для дискусії

Чому Українська Центральна Рада (ЦР) у перших трьох універсалах ставила питання про автономний статус України у складі Росії?

Запитання для самоконтролю

1. Коли була створена ЦР? Які партії увійшли до її складу?
2. Які були підстави вважати ЦР представницьким органом влади в Україні?
3. Чому виникла необхідність формування української армії?
4. Охарактеризуйте М.Грушевського як керівника ЦР.
5. Проаналізуйте відносини ЦР і Тимчасового уряду.
6. Чим керувався Тимчасовий уряд, не погоджуюсь на проголошення автономії України?
7. Дайте характеристику першому українському уряду – Генеральному секретаріату.
8. Охарактеризуйте зміст I Універсалу ЦР і його історичне значення.
9. У чому полягали передумови видання ЦР II Універсалу? Дайте характеристику й оцінку цьому документу.
10. Чому прийняттям III Універсалу ЦР проголосила тільки автономію України, не наважуючись розірвати зв'язки з Росією?
11. Дайте характеристику бойовим діям в Україні наприкінці 1917 – початку 1918 р. Які результати цих дій?
12. Дайте характеристику змісту IV Універсалу. Яке його місце в історії українського народу?
13. Чим відрізнялась УНР, утворена ЦР у Києві, від проголошеної у Харкові?
14. Чому ЦР розпочала мирні переговори з країнами Четверного союзу?
15. Який зміст Брест-Литовського мирного договору?
16. Які головні причини падіння ЦР?
17. Чим зумовлений надзвичайно кровопролитний характер громадянської війни в Україні?
18. Які причини сприяли встановленню влади гетьмана П.Скоропадського?
19. Охарактеризуйте позитивні і негативні аспекти діяльності уряду П.Скоропадського.
20. Що являла собою політика радянської влади в Україні в 1919 – 1920 рр.?
21. Розкрийте відносини Директорії та Радянської Росії. Чому Директорія проголосила війну радянській Росії?
22. Охарактеризуйте розвиток Української держави за часів Директорії. Визначить причини поразки Директорії.
23. Як виникла ЗУНР? Які відносини склалися між ЗУНР і УНР?
24. Дайте аналіз зовнішньополітичної діяльності ЗУНР. У чому причини поразки й історичне значення ЗУНР?
25. У чому полягає значення Акта злуки 22 січня 1919 р.?
26. Окресліть основні напрями політики «воєнного комунізму». Чому вона виникла і які її наслідки для України?
27. Яка роль отаманщини у поразці УНР?
28. Які були умови розвитку культури України в 1917 – 1920 рр.? У чому полягає своєрідність культурного процесу?
29. Коли і як відбулося третє становлення радянської влади в Україні? Пригадайте, коли вона була встановлена вперше, а потім і вдруге.

30. Які причини катастрофи української державності у 1917 – 1921 рр. ви можете назвати?

Література

1. Безручко М., Кучабський В. Історія січових стрільців 1917 – 1919. Воєнно-історичний нарис. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 348 с.
2. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
3. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. К.: Заповіт, 1997. 344 с.
5. Верстюк В.Ф., Осташко Т.С. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. К.: Заповіт, 1998. 256 с.
6. Волковинський В. Нестор Махно. Легенди і реальність. К., 1994. 347 с.
7. Гамрецький Ю.М, Універсали – визначні віхи історії Центральної Ради // Український історичний журнал. 1991. № 8-9.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Гашуляк І.Л. Про причини поразки Центральної Ради // Український історичний журнал. 1994. № 1.
10. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
11. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст. К.: Якабоо Publishing, 2019. 656 с.
12. Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. К.: Либідь, 1993. 288 с.
13. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
14. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
15. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
16. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. Дрогобич, 1991. 256 с.
17. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
18. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
19. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
20. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 360 с.
21. Ковальчук М. Війна за незалежність з більшовицькою Росією 1917 – 1920. К., 2007. 72 с.
22. Кришина Н., Литвин Н. Державна розбудова гетьманату Павла Скоропадського // Вісник державної служби України. 2007. № 4. С. 54-62.

23. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.
24. Кульчицький С.В. Українська держава часів гетьманщини // Український історичний журнал. 1992. № 7-8.
25. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
26. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 846 с.
27. Литвин В., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів: Ін-т українознавства НАНУ; видавнича фірма «ОЛПР», 1995. 368 с.
28. Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914 – 1920). К.: Альтернативи, 2003. 488 с.
29. Лободаєв В., Сосса Р., Кучерук О. Директорія Української Народної Республіки. Історична карта. К.: Українська картографічна група, 2021.
30. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
31. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
32. Осташко Т.С. Павло Скоропадський – лідер українського гетьманського руху // Український історичний журнал. 2008. № 4. С.96-109.
33. Павленко Ю. Українська державність у 1917 – 1919 рр. К.: Манускрипт, 1995.
34. Павло Скоропадський. Спогади (кінець 1917 – грудень 1918). К. – Філадельфія. 1995. 495 с.
35. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
36. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. Т. 2: Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920) / В.Ф.Сподаренко (кер.), В.Ф.Верстюк. К.: Генеза, 2003. 488 с.
37. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
38. Реєнт О. Українська революція. К., 1996. 482 с.
39. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 рр. / Україна крізь віки. Т. 10. К.: Альтернативи, 1999. 320 с.
40. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
41. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. К.: Либідь, 1999. 976 с.
42. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
43. Терещенко Ю. І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Український історичний журнал. 2008. № 4. С.38-47.
44. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.

45. Україна в роки визрівання передумов і творення незалежної держави (1900 – 1920pp.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
46. Україна у ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
47. Українська революція і державність (1917 – 1920 pp.). К.: НАН України. Інститут історії України, 2001. 808 с.
48. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України. Ін-т історії України / В.А.Смолій (відп. ред.), В.Ф.Верстюк (упоряд.). Т. 1-2. К.: Наукова думка, 1996 – 1997.
49. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року. Документи і матеріали / Упоряд. В.Верстюк (керівник) та ін. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 1024 с.
50. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.

Методичні рекомендації

При вивченні першого питання спочатку слід звернути увагу на політичну ситуацію навесні 1917 р. в Росії та Україні після того, як Микола II відкріся від влади. Проаналізуйте боротьбу політичних партій за вплив на українське суспільство. Охарактеризуйте причини утворення Української Центральної Ради та яке значення мав Український національний конгрес. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому після Лютневої революції в Україні переважали автономістські, а не самостійницькі настрої. Охарактеризуйте ставлення Тимчасового уряду та російських політичних партій до ідеї автономії України. Проаналізуйте причини, зміст і наслідки I та II Універсалу Центральної Ради. Як ви вважаєте, чому в серпні 1917 р. відбувся конфлікт Центральної Ради з Тимчасовим урядом.

Під час підготовки до другого питання охарактеризуйте жовтневі події 1917 р. в Росії та поясніть причини перемоги більшовиків у Петрограді. Проаналізуйте боротьбу між трьома політичними силами в Україні у жовтні 1917 р.: прибічниками Тимчасового уряду, більшовиками та національними силами, що гуртувалися навколо Центральної Ради. Вкажіть зміст і значення III Універсалу Центральної Ради. Проаналізуйте Маніфест РНК до українського народу та які він містив вимоги до Центральної Ради. Назвіть причини проведення більшовиками 11-12 грудня 1917 р. у Харкові альтернативного з'їзду Рад та його наслідки.

Проаналізуйте IV Універсал Центральної ради. У чому його історичне значення? Охарактеризуйте україно-більшовицьку війну напр. 1917 – на початку 1918 pp. (похід більшовицьких військ під командуванням М.Муравйова на Київ, бій під Крутами та ін.). Визначить причини, зміст та наслідки Брестського мирного договору між УНР і державами Четверного союзу. Які причини поразки УНР?

Розглядаючи наступне питання особливу увагу зверніть на внутрішню та зовнішню політику уряду П.Скоропадського, зокрема, зрушення в галузі культури та освіти, у духовній сфері. Проаналізуйте ставлення політичних сил до гетьманського режиму. Охарактеризуйте окупаційний режим німецько-австрійських військ на українських землях та назвіть основні причини падіння гетьманату П.Скоропадського.

Під час вивчення четвертого питання необхідно зосередити свою увагу на причині утворення Директорії, а також її політиці. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому Директорії не вдалося надовго втримати владу. Проаналізуйте причини та хід війни більшовиків проти УНР на поч. 1919 р. У чому причини розквіту отаманщини на українських землях? Проаналізуйте Акт злуки ЗУНР та УНР 22 січня 1919 р.

Зверніть увагу на формування більшовицького режиму в Україні у 1919 р. та його політичний курс (створення військово-революційних комітетів (ревкомів), прийняття першої Конституції УСРР, політика «воєнного комунізму»). Чому більшовикам не вдалося втримати Україну у 1919 р.? Розкажіть про наступ білогвардійців в Україні та визначить характерні риси денікінського окупаційного режиму. Проаналізуйте перший та другий зимові походи армії УНР. Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику більшовицького режиму після того, як вони навесні 1920 р. втретє прийшли в Україну. Спробуйте визначити наслідки Української революції 1917 – 1921 рр. як короткотермінові, так і довгострокові.

Тема 6. Міжвоєнний період історії українського народу

План

1. Запровадження нової економічної політики.
2. Здійснення в Радянській Україні політики «коренізації».
3. Індустріалізація та колективізація в Українській СРР. Голодомор 1932 – 1933 років.
4. Україна і процес формування тоталітарного режиму в СРСР.

Основні поняття теми: автокефальна церква, асиміляція, воєнний комунізм, громадянська війна, диктатура, дискримінація, індустріалізація, колективізація, конфедерація, кооперація, коренізація, нова економічна політика, репресії, тоталітарна держава, українізація, унітарна держава, федерація.

Теми рефератів

1. Голод 1921 – 1923 рр. в Україні
2. Політичний портрет Христо Раковського.
3. Політичний портрет Миколи Скрипника.
4. Політичний портрет Олександра Шумського.
5. Голодомор 1932 – 1933 рр. в Україні.

6. Колективізація в Україні у 30-х рр. ХХ ст. (в тому числі на Чернігівщині).
7. Утворення та діяльність ОУН (1930-ті рр.).
8. Політичний портрет Степана Бендери.
9. «Великий» терор 1937 – 1938 рр. в Україні.
10. Західноукраїнські землі в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Тема для дискусії

Чому голод 1932 – 1933 рр. в Україні класифікують як Голодомор?

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні причини, що зумовили необхідність переходу до нової економічної політики.
2. Чим політика «воєнного комунізму» відрізнялася від непу?
3. У чому полягали особливості проведення непу в Україні?
4. Охарактеризуйте причини, суть і наслідки голоду 1921 – 1923 рр.
5. Коли і як відбулося конституційне оформлення СРСР?
6. Як ви думаєте, чи існувала альтернатива утворенню СРСР? Чи могла УРСР існувати самостійно?
7. Чому, перемігши у збройній боротьбі, більшовики вирішили розпочати політику «коренізації»?
8. У чому полягала суперечливість процесу українізації і які її наслідки?
9. Які основні напрями національно-культурного будівництва у республіці в 20-ті рр.?
10. У чому суть політики більшовиків стосовно релігії і церкви в Україні у 20-ті роки?
11. Як склалася доля західноукраїнських земель після Паризької мирної конференції?
12. Що стало причиною появи ідеології інтегрального націоналізму?
13. У чому ви бачите головну причину згорання сталінським керівництвом непу в 1928 р.?
14. Яке місце приділялося Україні в сталінському плані індустріалізації?
15. Якими були наслідки сталінського «стрибка в індустріалізацію»?
16. У чому полягали основні етапи колективізації?
17. Якими були наслідки суцільної колективізації?
18. Які основні причини і наслідки Голодомору 1932 – 1933 рр.? Чи можна вважати голод в Україні штучним?
19. Визначте причини утворення сталінського тоталітарного режиму.
20. Які характерні риси і трагічні наслідки утворення сталінського тоталітарного режиму в Україні?

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.

2. Білас І.Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. К.: Либідь, 1994. Кн. 1. 424 с.; Кн. 2. 686 с.
3. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
4. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
6. Васильєв В.Ю. Селянський опір колективізації в Україні (1930-ті рр.) // Історія України: маловідомі імена, події, факти. 2005. Вип. 31. С. 140-150.
7. Володимир Сергійчук «Як нас морили голодом». Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. К.: Наукова думка, 1993. 239 с.
10. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990. 527 с.
11. Голодомор 1932-1933 рр. та голод 1946-1947 рр. на Чернігівщині. Очима свідків. Чернігів, 2007. 92 с.
12. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
13. Гринчуцький В. Промислові трести України в двадцять роки. К.: Наукова думка, 1997. 180 с.
14. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
15. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні (20 – 30-ті роки). К.: Либідь, 1991. 344 с.
16. Демченко Т. Колективізація та Голодомор 1932 – 1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. 72 с.
17. День і вічність Джеймса Мейса. К.: ЗАТ «Українська прес-група», 2005. 448 с.
18. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
19. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
20. Забуттю не підлягає: хроніка комуністичної інквізиції. Статті, матеріали, фотографії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://memorial.kiev.ua/expo>
21. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
22. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.

23. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
24. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 300 с.
25. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920 – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. К.: Глобус, 1992. 176 с.
26. Кентій А. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.). К.: Інститут історії України, НАН України, 1998. 200 с.
27. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. К.: Либідь, 1993. 384 с.
28. Костюк Г. Сталінізм в Україні (генеза і наслідки). К.: Смолоскип, 1995. 508 с.
29. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939). Івано-Франківськ [б.в.], 1993. 199 с.
30. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.
31. Кульчицький С.В. Україна між двома війнами 1921 – 1939 рр. / Україна крізь віки. Т. 11. К.: Альтернативи, 1999. 336 с.
32. Кульчицький С.В. Український Голодомор у контексті сталінської «революції згори» // Український історичний журнал. 2013. № 6. С. 18-45.
33. Кульчицький С.В. УСРР в добу нової економічної політики (1921 – 1928 рр.): Спроби побудови концептуальних засад реальної історії. К.: Інститут історії України НАН України, 1995. 204 с.
34. Кульчицький С. Ціна «великого перелому». К.: Україна, 1991. 432 с.
35. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
36. Марочко В. Голодомор 1932-1933 років в Україні. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 292 с. с.
37. Марочко В. Творці голодомору 1932 – 1933 рр. К.: Вид. ПП Наталія Брехуненко, 2008. 64 с.
38. Мейс Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932 – 1933 рр.) // Український історичний журнал. 1995. № 1. С. 34-48.
39. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
40. Нікольський В.М. Обвинувачення репресованих в Україні періоду «великої чистки» 1937-1938 рр. // Український історичний журнал. 2008. № 2. С. 54-63.
41. Нікольський В.М. Репресії за лімітами (1937-1938 рр.) // Український історичний журнал. 2005. № 3. С. 210-223.
42. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
43. Новохатько Л.М. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20 – 30-ті роки ХХ ст.). К., 1998.

44. Олійник М.М. Політика державних та партійних органів України щодо приватних підприємств у період непу // Український історичний журнал. 2001. № 1.
45. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
46. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. Т. 3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921 – 1938) / С.В.Кульчицький (кер.), Ю.І.Шаповал, В.А.Греченко та ін. К.: Генеза, 2003. 448 с.
47. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
48. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20 – 50-ті рр.. ХХ ст. К.: Наукова думка, 1994. 349 с.
49. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
50. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
51. Турченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
52. Україна за радянської доби (1921 – 1985 рр.). Документи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
53. Україна у ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
54. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
55. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918 – 1941). Львів: Край, 1993. 164 с.
56. Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50-х років: сторінки неписаної історії. К.: Наукова думка, 1993. 349 с.
57. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 605 с.
58. Шаталіна Є.П. Селянські виселки під час колективізації в Україні (1928 – 1932 рр.). К.: [б.в.], 1997. 68 с.

Методичні рекомендації

Готуючись до першого питання зверніть увагу на економічне становище Української Соціалістичної Радянської Республіки на початку 1920-х рр., назвіть чинники, які спонукали керівництво радянської держави перейти до нової економічної політики. Охарактеризуйте комплекс заходів, які передбачав неп. Проаналізуйте основні зміни в період непу в Україні (у сільському господарстві, промисловості, в галузі торгівлі і фінансів). Які політичні та соціально-економічні протиріччя виявлялися під час поглиблення непу?

При вивченні другого питання спробуйте пояснити, що спонукало РКП(б) піти на поступки у національному питанні. Проаналізуйте зовнішні і

внутрішні причини політики коренізації і як ця політика була сприйнята в Україні. Назвіть напрями, за якими здійснювалася українізація, її найвідоміших діячів, досягнення та проблеми. Розкажіть, що таке «хвильовізм», «шумськізм», «волобуєвщина», «скрипниківщина». Охарактеризуйте причини ліквідації політики українізації у 1930-х рр.

Готуючись до наступного питання зверніть увагу на причини проголошення XIV з'їздом ВКП(б) (грудень 1925 р.) курсу на індустріалізацію. Яке місце у здійсненні наміченого курсу відводилося Україні? Дайте характеристику ходу індустріалізації в роки першої та другої п'ятирічок. Розкажіть про стахановський рух. Проаналізуйте особливості процесу індустріалізації в Україні. В чому, на вашу думку, були допущені прорахунки? Назвіть основні промислові об'єкти, побудовані в Україні в роки перших п'ятирічок.

Спробуйте пояснити, що прагнуло сталінське керівництво, беручи курс на колективізацію. Чому Й.Сталін 2 березня 1930 р. у «Правді» опублікував статтю «Запаморочення від успіхів»? Охарактеризуйте хід колективізації в Україні, особливо зверніть увагу на її форми і методи. Як вплинула колективізація на стан сільського господарства УСРР та СРСР?

Проаналізуйте причини, що спонукали радянське керівництво до винищення населення голодом, розкрийте їхній зв'язок з політикою індустріалізації та колективізації. Охарактеризувати механізм організації Голодомору 1932 – 1933 рр. Спробуйте пояснити, чому удар голодом був нанесений, здебільше, в місцях компактного проживання українського селянина, як змінився цей соціальний клас після Голодомору. Розкажіть про наслідки та демографічні втрати України від голоду 1932 – 1933 рр.

Під час вивчення четвертого питання зверніть увагу на тенденції та процеси, що свідчили про зміцнення тоталітаризму в Україні у 1920 – 1930-х роках. Вкажіть, проти кого на початку 1930-х років застосовувалися сталінські репресії. Назвіть відомі вам імена репресованих представників української інтелігенції. Спробуйте проаналізувати наслідки репресій. Дайте характеристику Конституції СРСР (5 грудня 1936 р.) та Конституції УРСР (30 січня 1937 р.).

Тема 7. Україна в роки Другої світової війни

План

1. Українське питання напередодні Другої світової війни.
2. Приєднання західноукраїнських земель до СРСР, політика їх радянізації.
3. Напад Німеччини на СРСР. Оборонні бої Червоної Армії.
4. Встановлення фашистського окупаційного режиму. Рух опору.

Основні поняття теми: геноцид, депортація, оstarбайтери, партизанський рух, підпілля, план «Барбаросса», план «Ост», радянізація, «рейкова війна», рух опору, УПА.

Теми рефератів

1. Радянсько-німецький договір про ненапад 1939 р.: погляд через роки.
2. Оборона Києва: героїзм і трагедія.
3. Фашистський окупаційний режим на українських землях (1941 – 1944 рр.).
4. Радянські партизани і підпільники у Другій світовій війні.
5. Рух опору на Чернігівщині 1941 – 1943 рр.
6. ОУН-УПА – невід’ємна частина руху опору в Україні.
7. Військовополонені – жертви війни.
8. Українці у збройних формуваннях воюючих сторін.
9. Визволення українських земель: бойові дії 1943 – 1944 рр.
10. Герої Чернігівщини часів Другої світової війни.

Тема для дискусії

Як ви вважаєте, чи могла ОУН-УПА перемогти і збудувати Українську державу в 40-х роках ХХ ст.?

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте геополітичну ситуацію напередодні Другої світової війни і роль України у ній.
2. Які плани щодо України виношувала фашистська Німеччина?
3. Яку роль відіграла таємна угода 1939 р. між Німеччиною і СРСР в акції приєднання західноукраїнських земель до Радянського Союзу?
4. У чому полягала суперечливість процесів, що відбувалися в усіх сферах життя західноукраїнського регіону?
5. Розкрийте суть договору про ненапад між СРСР та Німеччиною.
6. Коли і за яких обставин почалася Друга світова війна.
7. Чому договір про дружбу і кордони, укладений між Німеччиною і Радянським Союзом, упродовж 50 років був надзвичайною таємницею в СРСР?
8. Які наслідки мала «радянська» західноукраїнських земель?
9. Чому перші місяці війни для Червоної Армії склалися так трагічно?
10. Назвіть основні воєнні операції, які призвели до окупації фашистськими військами всієї території України.
11. Поясніть, чому оборонні бої на Кримському фронті закінчилися катастрофою.
12. Яку політику здійснював в Україні німецький окупаційний режим і яким було його ставлення до діяльності ОУН-УПА?
13. Розкрийте сутність «нового порядку» фашистів.
14. Ким і коли було утворено УПА? Якою була мета її діяльності?
15. Що відрізняло радянський партизанський рух і УПА та що їх поєднувало?
16. Які форми народної боротьби в тилу ворога в усіх регіонах окупованої України ви знаєте?
17. Чому перед війною було згорнуто підготовку до ведення «малої війни»? Що перешкоджало розгортанню партизанського руху в ході війни?

18. Що ви знаєте про так звану рейкову війну? Коли вона тривала? Які її результати?
19. Назвіть головні з'єднання українського партизанського руху і їх командирів.
20. Розкажіть про молодіжне антифашистське підпілля в Україні.
21. Доведіть, чому перемога в битві за Дніпро стала завершенням корінного перелому в Другій світовій війні. Коли Київ було звільнено від німців?
22. Назвіть військові операції 1944 р., які дозволили чотирьом Українським фронтам вигнати фашистів з території УРСР?
23. Кого ви знаєте з українських видатних воєначальників періоду Другої світової війни?
24. Назвіть втрати України у Великій Вітчизняній війні та її внесок у перемогу над Німеччиною.
25. Охарактеризуйте головні політичні та соціально-економічні наслідки Другої світової війни.

Література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. Дрогобич: Відродження, 1994. 192 с.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
4. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
5. Боротьба й діяльність ОУН під час війни. Документи й матеріали // Український історичний журнал. 2000. № 2.
6. Ветров І. Економічна експансія третього рейху в Україні. К.: Четверта хвиля, 2000. 232 с.
7. Волинь 1943: Скорботна річниця. // Війна і мир / за ред.. Л.Івшиної. К., 2004. С. 292-382.
8. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. Е.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
9. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т. 2. 400 с.
10. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
11. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
12. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
13. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смолія. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
14. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.

15. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: Медицина», 2018. 300 с.
16. Касьянов Г.В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз // Український історичний журнал. 2004. № 1. С. 29-43.
17. Кентій А. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929 – 1941 рр.). – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. 200 с.
18. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять // Український історичний журнал. 2000. № 3-4.
19. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
20. Король В.Ю. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941 – 1944 роках. К. Академія, 2004. 128 с.
21. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 659 с.
22. Кульчицький С. ОУН-УПА: справа в істині, а не в політичній монополії на минуле // Україна incognita/ За ред. Л.Івшиної. К., 2008. С. 322-327.
23. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
24. Лисенко О.Є. Підсумки Другої світової війни та Україна // Український історичний журнал. 2005. № 6. С. 128-139.
25. Лисенко О.Є. Подолання «міфу війни», або від якої спадщини ми відмовляємося: науковий дискурс, політика пам'яті та сучасні виклики (з приводу 70-річчя перемоги над нацизмом і фашизмом) // Український історичний журнал. 2015. № 3. С. 4-21.
26. Лисяк-Рудницький І. Український визвольний рух під час Другої світової війни / Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. В 2 т. Т. 2 / Пер. з англ. У.Гавришків, Я.Грицака. К.: Основи, 1994.
27. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oun-upa.org/ua/mirczuk>
28. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяга і жертвність. Українці на фронтах Другої світової війни. К.: Пошук, 1997. 567 с.
29. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
30. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
31. Патриляк І.К. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України // Український історичний журнал. 2004. № 5. С. 81-96.
32. Патриляк І.К. Націоналістичний партизанський рух на території Західної України влітку 1941 р. // Український історичний журнал. 2000. № 4.
33. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. Т. 4: Україна у Другій світовій війні / Керівник тому В.І.Кучер. К.: Генеза, 2003. 584 с.
34. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.

35. Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. К., 1996. 496 с.
36. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945). Львів: Вид-во НТШ, 1995. 102 с.
37. Тупченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
38. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
39. Україна за радянської доби (1921-1985). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.univ.kiev.ua/ukrbooks/perelik.html>
40. Український народ у II світовій війні: Навчальний посібник. К.: Школяр, 1998. 237 с.
41. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
42. Чайковський А. Невідома війна: Партизанський рух в Україні 1941 – 1944 рр. мовою документів, очима історика. К.: Україна, 1994. 256 с.
43. Чернігівщина в роки нацистської окупації: документи і матеріали. / упор. О.Б.Коваленко, Р.Ю.Подкур, О.В.Лисенко. Чернігів, 2013. 430 с.
44. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. К.: Абрис, 1997. 605 с.
45. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях (30 – 50-ті роки ХХ століття). Луцьк, 1995. 384 с.

Методичні рекомендації

Під час розгляду першого питання треба звернути увагу на загострення міжнародної обстановки напередодні Другої світової війни. Проаналізуйте мету країн, які були зацікавлені у вирішенні українського питання:

- перша група – СРСР, Польща, Румунія, Чехословаччина – країни, до складу яких входили українські землі;
- друга група – Англія, Франція і частково США – країни, які своїм втручанням у вирішення українського питання задовольняли свої геополітичні інтереси;
- третя група – Німеччина, яка, борючись за «життєвий простір», претендувала на українські землі, і Угорщина, яка домагалася повернення Закарпатської України.

При вивченні другого питання проаналізуйте причини підписання договору про ненапад між СРСР та фашистською Німеччиною. Охарактеризуйте таємний протокол цього договору та його оцінку істориками. Розкажіть як почалася Друга світова війна і як здійснювалася військова операція Червоної Армії на західноукраїнських землях.

Вкажіть поділ Західної України згідно підписаному 28 вересня 1939 р. радянсько-німецькому договору про дружбу і кордони. Як відбувалось повернення Радянському Союзу Бессарабії та Північної Буковини? Розгляньте оцінки істориків суті та характеру цього процесу. Проаналізуйте

суспільно-економічні перетворення у новостворених західних областях України. Спробуйте дати відповідь на запитання, чому зміни, що відбувалися, мали суперечливий характер.

Готуючись до наступного питання проаналізуйте план «Барбаросса» і яке місце в ньому відводилось українському напрямку. Які фронти були створені для оборони України після нападу фашистської Німеччини на СРСР? Охарактеризуйте оборонні бої радянських військ в Україні (танкова битва в районі Луцьк-Рівне-Броди, героїчна оборона Києва та Одеси, бойові дії в районі Харкова, на Донбасі і в Криму, 8-місячна оборона Севастополя). Вкажіть, коли вся територія Української РСР була остаточно окупована німецькими військами. Як відбувалася мобілізація економічного, суспільно-політичного і воєнного потенціалу СРСР на відсіч агресії Німеччини? Проаналізуйте об'єктивні і суб'єктивні причини поразок радянських військ на початку Великої Вітчизняної війни.

Під час вивчення четвертого питання спочатку з'ясуйте, які зони окупації існували на території України, який там був встановлений адміністративно-територіальний устрій і чим вони відрізнялися. Проаналізуйте «Генеральний план Ост». Охарактеризуйте нацистський «новий порядок» стосовно військовополонених, євреїв та цивільного населення в цілому.

Розкажіть про створення радянського підпілля та партизанського руху на окупованих територіях України, зокрема на Чернігівщині. Проаналізуйте етапи розвитку радянського партизанського руху:

- перший – «зародження і становлення» – тривав із початку війни до кінця 1942 р.;
- другий – «стабілізації» – тягнувся до середини 1943 р.;
- третій – «активних наступальних дій» – тривав до розгрому фашистів.

Спробуйте визначити роль Українського штабу партизанського руху на чолі з Т.Строкачем у розгортанні партизанської боротьби. Охарактеризуйте діяльність великих партизанських загонів і з'єднань на чолі з С.Ковпаком, М.Попудренком, О.Сабуровим, О.Федоровим, М.Наумовим, І.Боровиком, П.Вершигорою та ін. Назвіть успішні акції радянських партизан.

Охарактеризуйте націоналістичний Рух Опору, зверніть увагу на ставлення до Німеччини та Радянського Союзу ОУН (Б) і ОУН (М). Проаналізуйте причини ухвалення Акту про відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Розкажіть про боротьбу оунівського підпілля та створення й діяльність Української повстанської армії. Охарактеризуйте стосунки між ОУН-УПА і радянськими партизанами. Яке ставлення до УПА було у радянського керівництва?

Підводячи підсумок семінарського заняття спробуйте проаналізувати підсумки Другої світової війни. Як вплинули рішення Кримської і Потсдамської конференцій на післявоєнний устрій Європи?

Рекомендована література

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох. (Державотворчій процес 1985-1999 рр.) К.: Тов УВПК «ЕксОб», 2000. 296 с.
2. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917 – 1941: Джерелознавче дослідження. Дрогобич: Коло, 2013. Т. 2. 1066 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. 5-те вид., доп. К.: Академвидав, 2019. 717 с.
4. Бойко О. Новітня історія України: 2014 – 2019 рр. К.: ВЦ «Академія», 2020. 160 с.
5. Борисова О.В., Климов А.О. Історія української державності. У 2-х т. К.: Кондор, 2018. Т. 1. 314 с. Т. 2. 464 с.
6. Брежнєва Т., Їжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. К.: Пороги, 2003. 163 с.
7. Вєтров І. Економічна експансія третього рейху в Україні. К.: Четверта хвиля, 2000. 232 с.
8. Гайдуцький П.І. Незабутні реформи в Україні 1991 – 2017. К.: ТОВ «ДКС-Центр», 2017. 852 с.
9. Гарін В.Б., Кіпцар І.А., Кондратенко О.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 240 с.
10. Головченко В. Дипломатична історія України: підручник. К.: Ніка-Центр, 2018. 420 с.
11. Голод 1921 – 1923 років в Україні: Збірник документів і матеріалів. К.: Наукова думка, 1993. 239 с.
12. Голод 1932 – 1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. К., 1990. 527 с.
13. Голубець М. Велика історія України. У 2-х т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т.1. 352 с.; Т.2. 400 с.
14. Грицак Я. Нариси історії України: Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К.: Yakaboo Publishing, 2019. 656 с.
15. Громенко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Х.: Фоліо, 2019. 255 с.
16. Грушевський М. Як жив український народ. Коротка історія України. К.: КМ-Букс, 2019. 136 с.
17. Гуржій О., Реєнт О. Славетна Україна. Битви та повстання від княжої до імперської доби. К.: Арій, 2021. 352 с.
18. Демченко Т. Колективізація та Голодомор 1932 – 1933 рр. на Чернігівщині. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2007. 72 с.
19. Дорошенко Д.М. Короткий курс історії України. К.: Центр навчальної літератури, 2020. 234 с.
20. Дорошко М. Історія України. Курс лекцій. К.: Саміт-книга, 2021. 472 с.
21. Залізняк Л. Стародавня історія України. К.: Темпора, 2012. 541 с.
22. Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 180 с.

23. Історія України / Відп. ред. Ю.Сливка; керівник авт. кол. Ю.Зайцев. Львів: Світ, 2003. 520 с.
24. Історія України / В.Ф.Верстюк, О.В.Гарань, О.І.Гуржій та ін.; Під ред. В.А.Смоля. К.: Альтернативи, 2002. 472 с.
25. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М.Литвина. К.: Знання, 2006. 607 с.
26. Історія України: підручник / В.А. Качкан, В.М. Левандовський, О.Б. Величко та ін.; за ред. В.А. Качкана. 2-ге вид. К.: «Медицина», 2018. 300 с.
27. Історія української держави: гетьманат ранньомодерної доби / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К.: Арій, 2018. 720 с.
28. Коваль М.В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). К.: Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
29. Ковальчук М. Війна за незалежність з більшовицькою Росією 1917 – 1920. К., 2007. 72 с.
30. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор / Пер. з англ. К.: Либідь, 1993. 384 с.
31. Крип'якевич І., Сварник І. Українська козацька держава і її творець Богдан Хмельницький. К.: Апріорі, 2021. 248 с.
32. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 – 1928 рр.). К., 1996. 396 с.
33. Кучма Л.Д. Зламане десятиліття. К.: Інформаційні системи, 2010. 559 с.
34. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Історія України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2001. 698 с.
35. Левицький М. Історія українського війська. К.: Центр навчальної літератури. 2020. 846 с.
36. Литвин В.М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). К.: Наукова думка, 2001. 560 с.
37. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. К.: Укр. письменник, 1993. 412 с.
38. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник / А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусев, В.П.Дрожжин та ін. К.: Вища школа, 2000. 663 с.
39. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України. К.: КНЕУ, 2003. 946 с.
40. Палій О. Короткий курс історії України. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 464 с.
41. Політична історія України. ХХ століття: У 6 т. К.: Генеза, 2003.
42. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. К.: Либідь, 1993. 640 с.
43. Рафальський О.О. Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографія проблеми. К.: Полюс, 2000. 445 с.
44. Реєнт О.П., Коляда І.А. Усі гетьмани України. Х.: Фоліо, 2017. 416 с.
45. Світлична В.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів неісторичних спеціальностей вищих закладів освіти. Друге видання, виправлене і доповнене. К.: Каравела; Львів: Новий Світ-2000, 2002. 304 с.
46. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція ХVІІ ст. (1648 – 1676 рр.). К.: Арій, 2016. 480 с.

47. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. К.: Либідь, 1999. 976 с.
48. Субтельний О. Україна: історія. К.: Либідь, 1993. 720 с.
49. Толочко П. Київська Русь. К.: Альтернативи, 1998. 352 с.
50. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945). Львів: Вид-во НТШ, 1995. 102 с.
51. Тупченко Ф.Г., Каганов Ю.О., Турченко Г.Ф. Історія України (1914 – 1945). К.: Гельветика, 2021. 368 с.
52. Україна в ХХ ст. (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів / Упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.Ю.Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 350 с.
53. Українська національна революція середини ХХ століття / Укладач Русначенко А. Х.: Олді-Плюс, 2019. 1138 с.
54. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. / НАН України. Ін-т історії України / В.А.Смолій (відп. ред.), В.Ф.Верстюк (упоряд.). Т. 1-2. К.: Наукова думка, 1996 – 1997.
55. Український народ у II світовій війні: Навчальний посібник. К.: Школяр, 1998. 237 с.
56. Федака С. Історія України у датах і подіях: монографія. К.: Видавництво «Український пріоритет», 2018. 368 с.
57. Хоткевич Г. Історія України (до кінця XVI ст.). К.: Центр навчальної літератури, 2020. 229 с.
58. Чайковський А. Невідома війна: Партизанський рух в Україні 1941 – 1944 рр. мовою документів, очима історика. К.: Україна, 1994. 256 с.
59. Чоповський В. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918 – 1941). Львів: Край, 1993. 164 с.
60. Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи. – К.: Абрис, 1997. 605 с.
61. Яворницький Д. Історія запорізьких козаків: У 3 т. К.: Центр навчальної літератури, 2019. Т. 1. 592 с.; Т. 2. 560 с.; Т.3. 560 с.

Додаток А – Питання до екзамену з курсу «Історія України»

1. Кам'яний вік на території України.
2. Епоха міді – бронзи на території України. Основні досягнення трипільської культури.
3. Виникнення великих племінних союзів в епоху раннього залізного віку (кіммерійці, скіфи, сармати).
4. Античні міста-держави у Причорномор'ї.
5. Розселення східних слов'ян на теренах України, їх життя у давнину.
6. Виникнення держави у східних слов'ян.
7. Зміцнення Київської Русі у X ст.
8. Розвиток Київської Русі в епоху Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
9. Прийняття християнства на Русі: причини та історичне значення.
10. Київська Русь за князювання Ярославичів.
11. Феодальна роздробленість Русі. Князівства Середнього Подніпров'я.
12. Галицько-Волинська держава, її історичне значення.
13. Боротьба Русі проти монголо-татарських завойовників.
14. Історичне значення Київської Русі.
15. Захоплення Литвою і Польщею українських земель у XIV ст., політика князів Гедиміна та Ольгерда.
16. Кревська унія, її історичне значення.
17. Українські землі в складі Литовської держави у XV – першій половині XVI ст.
18. Люблінська унія та її наслідки.
19. Брестська церковна унія, її історичне значення.
20. Виникнення українського козацтва. Запорозька Січ.
21. Козацькі повстання 90-х рр. XVI ст.
22. Причини, характер і рушійні сили української національної революції XVIII ст., проблеми типології та хронологічних меж.
23. Бойові дії 1648 – 1652 рр. Зборівський та Білоцерківський договори.
24. Формування української держави в епоху Богдана Хмельницького. Соціальні відносини. Зовнішня політика.
25. Переяславська рада 1654 р. Березневі статті, історичне значення союзу з Москвою.
26. Бойові дії та зовнішня політика Богдана Хмельницького у 1653 – 1657рр.
27. Історичне значення діяльності Богдана Хмельницького.
28. Гетьманування Івана Виговського. Гадяцький договір.
29. Гетьманування Юрія Хмельницького.
30. Політика Павла Тетері, Івана Брюховецького. Андрусівській договір.
31. Гетьманування Петра Дорошенка: внутрішня і зовнішня політика.
32. Причини поразки та історичне значення української національної революції XVII ст.
33. Гетьманування Івана Мазепи: внутрішня і зовнішня політика. Україна у Північній війні.

34. Ліквідація автономного устрою Гетьманщини XVIII ст.
35. Становище Слобідської та Південної України козацької доби, їхня колонізація.
36. Правобережжя та західноукраїнські землі наприкінці XVII – XVIII ст.
37. Соціально-економічний розвиток підросійської України у XIX ст. Реформи в Російській імперії.
38. Кирило-Мефодіївське товариство та його історичне значення.
39. Громадські, національні та революційні рухи підросійської України у XIX ст.
40. Громадсько-політичне життя Західної України у XIX ст.
41. Україна в часи Першої російської революції.
42. Україна в роки Першої світової війни.
43. Політична ситуація в Україні після Лютневої революції 1917 р.
44. Події, що призвели до проголошення I Універсалу Центральної Ради. Його зміст та історичне значення.
45. Політичне становище в Україні влітку-восени 1917 р.
46. Події, що призвели до проголошення II Універсалу Центральної Ради. Його місце в історії Української революції.
47. III Універсал Центральної Ради, його зміст та історичне значення.
48. Україно-більшовицька війна кінця 1917 – початку 1918 років. Причини поразки українських військ. Історичне значення IV Універсалу Центральної Ради.
49. Захоплення України німецькими та австро-угорськими військами. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського
50. Проголошення ЗУНР. Політичні перетворення в Західній Україні.
51. Доба Директорії УНР. Воєнні дії в Україні у 1919 р.
52. Обставини та історичне значення проголошення злуки УНР та ЗУНР.
53. Політика «воєнного комунізму» в Україні: причини, суть, наслідки.
54. Військові дії в Україні у 1920 р. Причини поразки української революції 1917 – 1921 рр., її історичне значення.
55. Основні риси «нової економічної політики» в Україні, її наслідки.
56. Утворення СРСР та участь в ньому України.
57. Політика українізації 1920-х рр.: причини, суть і наслідки.
58. Альтернативи соціалістичного будівництва в СРСР. «Великий перелом» 1929 року, його причини, суть і наслідки.
59. Успіхи та труднощі індустріалізації в Україні.
60. Колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932 – 1933 рр., його причини і наслідки.
61. Суспільно-політичне життя України в кінці 1920-х – 1930-х рр. Великий «терор».
62. Українські землі під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини у період між двома світовими війнами.
63. Українське питання напередодні Другої світової війни. Доля Закарпатської України.

64. Радянсько-німецький пакт про ненапад та таємний додатковий протокол до нього. Їх зміст та вплив на подальший розвиток подій у світі.
65. Початок Другої світової війни: причини, характер.
66. Вхід Західної України, Північної Буковини до складу СРСР. Політика сталінського уряду на західноукраїнських землях.
67. Напад нацистської Німеччини на СРСР. Оборонні бої радянських військ в Україні. Причини поразок Червоної Армії у початковий період війни.
68. Нацистський окупаційний режим на теренах України.
69. Рух опору в тилу німецьких військ. Радянські партизани і підпільники. Політика ОУН. Створення і діяльність УПА.
70. Результати та уроки Другої світової війни.
71. Післявоєнна відбудова народного господарства. Голод 1946 – 1947 рр., його причини та наслідки.
72. Політико-ідеологічна реакція напр. 1940-х – на поч. 1950-х рр. в Україні.
73. «Радянізація» Західної України 1945-1950-х рр. Боротьба ОУН-УПА.
74. Суспільно-політичне та економічне становище України в період хрущовської «відлиги»
75. Громадсько-політичне життя України в умовах зміцнення авторитарно-бюрократичної системи (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.).
76. Наростання застійних явищ в економіці 1965 – 1985 рр., їх наслідки.
77. Об'єктивна зумовленість та суть перебудовних процесів в Україні кінця 1980-х рр.
78. Зростання суспільно-політичної активності населення України наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років, виникнення нових громадських організацій, політичних партій і рухів.
79. Всеукраїнський референдум та президентські вибори 1991 р., їх історичне значення.
80. Розбудова української державності 1991 – 1994 рр. Президент України Леонід Кравчук.
81. Прийняття Конституції 1996 р. Її історичне значення. Президент України Леонід Кучма.
82. Україна на міжнародній арені: основні напрямки її зовнішньої політики.
83. Політичні партії сучасної України.
84. Характер та тенденції міжнаціональних відносин у сучасній Україні.
85. Політичні процеси в Україні від Помаранчевої революції 2004 р. до 2013 р. Президенти України Віктор Ющенко, Віктор Янукович.
86. Підсумки та історичне значення «революції гідності» 2013 – 2014 рр. Президент України Петро Порошенко.
87. Президентські та парламентські вибори 2019 р. Президент Володимир Зеленський.
88. Взаємовідносини між державою і церквою в сучасній Україні. Релігійна ситуація на нинішньому етапі.
89. Екологічні проблеми сучасної України.
90. Державна символіка України, її історичне походження

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тематика лекційних занять.....	4
Тема 1. Україна княжої доби.....	11
Тема 2. Україна у складі Литви та Польщі. Козацька доба.....	15
Тема 3. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. Велика руїна.....	19
Тема 4. Україна у складі Російської та Австро-Угорської імперії.....	23
Тема 5. Українська національно-демократична революція.....	28
Тема 6. Міжвоєнний період історії українського народу.....	33
Тема 7. Україна в роки Другої світової війни.....	38
Рекомендована література.....	44
Додаток А – Питання до екзамену з курсу «Історія України».....	47